

avskrift.

ACC. N:R. 1947:250-301.

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: 1924. Född år i

*Numreringen i högra kanten = originalets
sidnummer.*

*Register till hela samlingen ligger i första
kuvertet.*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 1947:250.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

F.d. kronolänsman Ljungholm, Borghamn:

Här bodde på berget i forna tider en drottning, som hette Omma. Efter henne fick berget sitt namn. Hon var mycket hjälpsam mot bönderna. Hon gav dem utsäde. En bonde kom gång på gång till henne och bad om utsäde. Då tröttnade hon till slut på honom och sade: "Jag skall ge dig ett utsäde, som du aldrig behöver så mera."- Så gav hon honom en skäppa "landhavre". Det är en havre, som mognar så tidigt, att kornen faller på backen, innan den hinner skördas. Den växer sedan upp av sig själv. Den finnes än här och är svår att utrota.

Jag har hört, att tranan skall bära ljus i sängen. Men det var inga särskilda bruk förknippade därmed.

=====

283

Drottning
Omma

Tranan

Under besök i Mullsjö i början av augusti uppsökte jag en gubbe i Habo och en i Nykyrke socken.

Den 24 och 25 augusti insamlade jag folkminnen i Norra Unnaryd. Det var dock mycket svårt att där påträffa gamla minnesgoda personer. Man upplyste mig om, att alla de gamla, som intresserat sig för det, jag frågade efter, hade dött under de sista åren. Den ende kvarlevande är en gammal knekt, som skall kunna "åtminstone tjugo historier om Skam." Jag uppsöker honom sent en kväll och får hans löfte att återkomma följande förmiddag. Jag återkommer, men gubben är då alldeles omöjlig. Man har inbillat honom, att jag ämnar publicera, vad han berättar mig, i Strix. Efter mycket parlamentering erhåller jag några torftiga upplysningar av honom. Men så säger han stopp under påståendet, att han "tillhör Herren" och ej vill befatta sig med dessa saker, som "tillhör satan".- Jag får på lördagen i förbifarten tillfälle att besöka den ålderdomligt byggda byn Remna, vars byggnader jag fotograferar.

285

286

=====

och vart de kom, skulle de dansa. De skulle alltid hälsa på i stugorna, därifrån det var bröllopgäster. De hade kaffe och brännvin med sig och bjöd på. Det var brudparet och de yngre bröllopgästerna som gick omkring på det sättet. De äldre var kvar i bröllopgården.

Veden småhöggs vanligen inte annat än till jul. Men på julafton skulle de bära in en halvfamn fem kvarter lång, småkluve björkved. Den veden fick man ej elda med genast. Den restes upp mycket vackert i spiseln. Den minsta veden sattes längst in i "gruvan". (Det var, där de bakade i de gamla spislarna). Den största veden sattes utanför. De valde ut de vackraste träna med vit näver och satte ytterst med näversidan ut. Det lyste så vitt och vackert. Den skulle inte röras förrän efter tjugondag Knut.- Men i spiseln, där de eldade, reste sig julbrasan. Det var långa vedträn de lade i kors ovanpå varandra, fyra i vart lag.

Bröllop
288

Jul

Teckning . Vedtrave.

De lade så många i varv, att de kom långt upp i skorstenen. Så tände eld därnere i mitten. Det blev en väldig brasa.

Till julnatten bar de in långhalm på golvet. Hela familjen skulle ligga däri på julnatten.

289

Gamle Isaksson i Espered, Habo socken, berättar:

Jag är född i Nykyrke socken en halvmil härifrån. Där hade de i min barndom på lussedagsmorgonen litet konster för sig. Det var Lucia, som kom, och den som skulle vara hennes man. De kom mycket tidigt på morgonen. Folk brådsnade sig inte upp då, ty de ville gärna, att Lucia skulle komma och bjuda dem. De låg därför och väntade.- Lussebruden skulle vara klädd i rött. Hon hade röd klädning och röd toppmössa. Hon hade tre tärnor med sig. De voro klädda i vita klädningar och hade svarta toppmössor. Tärnorna hade ett ljus i var hand. Lussebruden själv bar alltid förtäringen. Lussebrudgummen var också litet tillkrånglad, så att han såg lustig ut. Han hade korta knäbyxor och spännen vid knäna.- De kunde komma klockan tre på morgonen och knacka på. När de då släpptes in, bjöd de på förtäringen, de hade med sig, kaffe eller vad det kunde vara. De hade också litet språk för sig, men det kan jag inte klara. De sjöng och språkade med varandra och ordnade förskräckligt, lussebruden och lussebrudgummen. De kallade varandra för man och hustru. "Lille far" och "min lille gubbe", kallade hon mannen och hade visse språk med honom.- De gingo på det sättet ur stuga i stuga, så långt kaffet räckte.

Även vid bröllop gingo de på det sättet från gård till gård med traktering. Bröllopet varade alltid en hel vecka på den tiden. Man gick då under flera dagar ur stuga i stuga med hela ståten och fiolspel. När de gick emellan gårdarna spelade de takter och marscher,

286

Lucia

287

Bröllop

ACC. NR M. 1947:254.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Till varje familjemedlem skulle sättas upp en kakahög på bordet. Vi voro nio stycken i min familj, när jag var barn. Det blev alltså nio kakehöggar. Och vid varje kakehög skulle det stå ett ljus.

289

Jag minns också, att de skulle ha ett ljus brinnande hela natten.

Jul

När man bakade julkakorna, skulle man baka en särskild kaka, som kallades "julaoxen." Den skulle ligga på julbordet hela julen och fick inte röras. På våren, när de skulle börja plöja, skulle dragdjuren ha den.

Såkakan

Till julafton flätades av halm en figur, som liknade en människa. När de så hade ätit kvällsvard och lagt sig i halmen på golvet, lade sig så, att de låg åt två håll med fötterna mot varandra. Den, som då var kvickast, skulle spjärna upp halmgubben mot taket.

De gamle hade för sig, att man aldrig skulle tömma sädesbingen eller skräpa gödselstaden, för att det skulle bli god skörd och aldrig tryta på gården.

290

Skörde-
kraften

När vi var ute och slog i ängen och tog det sista hörnet, hojtade vi och skrattade och sade, att vi skulle ta haren. De hade så brått att ta det sista och skrattade och hojtade och bad, att de skulle mota.

Ta haren

Annandag jul skulle de ut och rida Staffan. Då de sade, att de skulle rida Staffan, var det bara ett talesätt, ty red gjorde inte. Utom det, att flickorna skulle springa i en lång rad och ha en lång stäke mellan kjolarna och benen, som de låtsade, att de red på. Man

de/
Rida
Staffan

Annandags
upptåg

läste dörrarna till ladugården mycket noga. Annars passade ungdomen, när de kom om morgonen, på att släppa alla djur lösa och häva in all gödsel i ladugården. De hade så roligt, så roligt ungdomarna, när de var ute och red Staffan. De hade så många spratt för sig. Det var låga stugor på den tiden. De hade ett lock över skorstenen till spjäll. Man drog ned spjället över skorstenen med ett snöre, so^m gick från stugan ut genom ett hål i väggen och utanpå väggen upp till taket. Då tyckte de, att det var roligt att skrämma folk med att rycka i snöret utanför. Hade de då eld i stugan, blev den full med rök. Ibland skar de av snöret, så att spjället blev där.

Annandags
upptåg

291

När påskafton kom och de var rädda för käringarna, skulle de ha allting i ordning, tills solen gick ner. Då skulle husmodern själv, medan de andra satt i spänd väntan, gå fram till spiseln och ropa upp i skorstenen:

Häxor

"Sopa, raka, smörjehorn
ger jag dig till resedon.
Far åt Blåkulla!"

Så sköt hon till spjället. Och sedan lade hon ett kors av trästickor i askan. Var korset på morgonen rubbat, hade käringen på natten varit nere genom skorstenen, och då blev det ingen tur.

När de skulle baka på den tiden, hade de ingen jäst. Utan då gick de och lånade bryggjäst hos den, som sist hade bryggt dricka. Man fick den i en kvartersbutelj. Men man skulle inte gå hem, innan man lagt i en eldbrand, så att inte jätten skulle trollas bort

Profylak-
tisk magi

292

ACC. NR M. 1947:256.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på vägen. Det minns jag så grannt, sedan jag var liten pojke och själv gick.

Påskeldar har varit mycket gängse här i forntiden. Men nu ha de det ej så mycket. Men valborgsmässonatten har de aldrig haft eldar, så vitt jag vet.

Midsonnar reste de stänger. Den var alldeles slät och kläddes från toppen ända ned med löv och blommor, Det fanns inga tvärsår eller några armar på stängen. Men den var klädd med kransar, som hänge runt om liksom i snören.

=====

292

Årseldar

Majstång

Gamle Åkerberg på Ryfors säteri, Nykyrke socken, är över 80 år gammal. Han har vistats i socken i femtio år och varit rättare på gården i över fyrtio. Han är född i Värnamotrakten. Han har dock sitt minne så väl i behåll att han mycket väl kan skilja på sina barndomsminnen nere från Småland och sina hågkomster från Nykyrke. Han berättar:

Det händer än i dag på Lusse, att de spökar ut sig och går ut och visar sig. För omkring femtio år sedan började de på kvällen, sedan arbetet slutat, lusseafton. De voro utklädda på alla möjliga sätt och vis. På ryggen hade de en liten låda med ett ljus i. Det var utskuret hål och öppningar på lådans sidor, så att ljuset sken lång väg. De voro utklädda på alla möjliga sätt och vis och hade handklaver med. Men någon lusselund kan jag inte påminna mig. De gingo här runt omkring och hade med sig glögg, som de bjöd på. Det var, som de gjorde här på bruket.

Till jul spände de upp stora dukar i taket, som gick från vägg till vägg och täckte hela taket. De voro vanligtvis helvita, men det kunde även vara något mönster på dem. De voro ej uppe annat än vid jul. Mitt över bordet hängde upp en halmkrona i en tråd, som fästes i takduken. Det har jag sett både här och i Småland. Det var kronor av råghalm. De tog av stråna ved lederna, så att det blev långa pipor. Dem trädde de upp på trådar och hängde i en tråd i taket,

ACC. NR M. 1947: 258.

Kronan såg ut alldeles, som teckningen visar:

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

294

Jul

Hon snurrade jämt och samt, natt och dag, och var aldrig stilla.

De brukade även här vid jul klä ut sig till julbockar. Man kastade då ett vanligt täcke över huvudet och band ihop två käppar en vid vardera änden av täcket. Man tog käpparna mellan benen och påtade och hötte åt båda änderna. Så gick man i stugorna och skrämde folk. De gick på det sättet även ute på vägarna, där de kunde träffa på människor. Det var förnämligast på juldagen. Man sade: "Nu är julbocken ute och går."

295

Vid inkörningen av säden brukade man i Värnamotrakten, där jag är född, lämna en tio-femton strån, som skulle sunnas ihop och läggas vid vägkanten med en sten över. Det skulle groppsuggan ha vid

Glosen

ACC. NR M. 1947:259.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

julen, så att hon inte blev lottlös.- De, som voro i syne, kunde till och med se groppsuggan julaftons kväll. Somliga såg henne inte, och de kunde därför ej gå undan för henne. Men de, som voro i syne, kunde se, hur hon sprang emellan benen på dem.- "Akta er!" kunde de då ropa. "Kände ni det inte." Men de hade ingenting känt. Det var blott för dem, som såg det, hon var farlig. Men såg någon groppsuggan springa mellan benen på en annan och ej väntade med till dagen efter att tala om det utan gjorde det genast, så kunde den andre få ont av det.

295
Glosor

Till julbrasan skulle de hugga av den bästa veden de hade. Vid nio-tio tiden på julkvällen sprang de ut och kastade in julklappar till varandra.

Julbrasan
Julklappar

Hela julnatten skulle det brinna ljus. Det var ett mycket grovt ljus, och det ställde de på en bricka.

296

Mitt på julnatten hade de döda sin julotta i kyrkan. När folk sedan kom till kyrkan och strök med handen på bänkarna, kunde de känna sanden efter dem.

Jul

Den, som kom först hem från julottan, skulle få först inbärgat. De körde därför ikapp hem. De försökte hindra varandra genom att blanda ihop och gömma varandras skaklor. För dem, som kommo sent hem då, blev det ej bra. De, som gick till fots, började så fort de kom i dörren, springa hemåt med mössan i hand. Det var för att få god skörd.- Så fort man kom i dörren vid hemkomsten, skulle man ta-

ACC. N:R M. 1947:260.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ga och kasta i sig brännvinet, som hufadern hade hällt upp i en bågare, innan man for till kyrkan.

Julaftons kväll, då de hade spiset, skulle de gå ut och se, vad som skulle hända sedan i socknen. De gick stora vägen framåt och lyssnade. Högg det och böstade, skulle det bli bygge. Det var något, då de skulle dö också, men det har jag glömt.

Annandagen var Staffans skede. Det var på kvällen. De red i gårdarna och fick så mycket förtäring, att de blev alldeles redlösa. Hästarna kom hem, men inte drängarna. Bönderna lämnade ut sina hästar för ridningen. De skulle inte låta ta sig i gårdarna, för det hette, att de skulle rida undan med fart. Men hur det var, ville de gärna in, när de kom fram till gårdarna. De sjöng för att man skulle höra dem.

Staffan var en stalledräng.

Det tackar vi så gärna.

Han vattnar sina fålar fem.

Alltvid den klara stjärnan.

De kom ut till dem och bjöd dem på glögg, där de satt på hästryggen. Innan de sen gav sig av, sjöng de igen för att tacka.

Tjugondag Knut körde de julen ut.- Då fick de lov att skrapa köttet av benen de hade kokt till jul.

Juldagen skulle de inte få gå ut, inte ens till närmaste granngård, ty då kastade de köttspad på dem.

296

Jul

297

Staffans
skede

Tjugondag
Knut

"Peter Katt. Bär då stubben sin hatt, så ligger snön till Varfedagsnatt."

Petri fäng skulle man rycka litet i potatisblasten, så skulle le den växar fläng. 298

Kunde man ligga ute första sommarnatten, så skulle det vara Vårhalv-
något särskilt, sade de. Men hur det var har jag glömt. Gick det inte året
att ligga ute första sommarnatten, så skulle man försöka sista sommar-
natten.

Ture och Tyke skulle man börja så.

"Urban, Vilhelmina och Beda skola sommaren leda."- Sådant väder, som det var de dagarna skulle det bli de tre sommarmånaderna. Varje dag av dessa tre motsvarande en av sommarmånaderna.

Första maj skulle man äta ägg och dricka sig full. Det hette då, att man skulle dricka sig mærg i bena'.

De olika dagarna i påskveckan hette: Svarte måndan, vita tisdan, dymmelonsdan, skära torsdan, långa fredan, påskafton. Påsk

På onsdagen gick dymlingen in. Då skulle det läggas stål i sädesbingen. Det var den uttröskade havren. Man lade i en gammal avbruten lie eller något sådant. Man skulle även sätta kors på fåren. 299
Man doppade stickor i tjära och strök kors över nosen och ögonen på dem. Även på de små lammen.

Onsdagskvällen foro påskkäringarna till Blåkulla. De foro på kvstarna genom skorstenen. De kom igen påskafton.

ACC. NR M. 1947:262.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Påskafton klippte man ut påskkäringar och påskgubbar av papper och fäste med knappnålar på ryggen på folk.

Påskaftonkvällen hade de stora eldar, som man såg lite var- 299
stans på kullarna och gårderna. Man sköt samtidigt för att skrämma hä- Årseldar
xorna.

På långfredagen fick man inte äta mjölk. Ingen mjölkmat fick då förekomma.

Så länge jag har varit här på Ryfors, alltså i femtio år, Majstång
har det funnits majstång. Och de hade ^{det} även före min tid. Den har all-
tid varit lång och rak alldeles som nu med en flagga i toppen. De
bygger alltid en lövhydda intill samtidigt, som de klär stängen. På

300

Foto. Majstång vid Ryfors herrgård, Nykyrke socken.
Sommaren 1923.

ACC. NR M. 1947:263.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

senare tiden ha de ändrat om majstången en smula. Det hänger nu endast en krans i den. Förr var det flera. Åtminstone somliga år. Men det kunde vara olika. Det har aldrig funnits några armar eller pin-
nar eller så, som gick ut från stången.- De, som hjälpte till att
klä och resa den midsommarafton på kvällen skulle ha smörgås.- Vid
slåtterkalasen hade de lekar och ordningar kring stången. En lek,
som jag minns, var, att de band fast två karlar vid stången på så
sätt, att man band fast ett rep vid stången på repets mitt och band
den ena repänden om foten på den ene karlen och den andra repänden
om den andres fot. Sedan gav man den ene en ringklocka (en koskälla
eller något dylikt), och den andre fick en hösäck. Man band för ö-
gonen på honom, så att han inte kunde se, och så skulle han slå den
med klockan. Det kunde bli mycket lustigt, när han slog omkring sig
med sin säck. Och det var ett liv och ett stöj.

300

301
Slåtter-
gillen
lekar
vid
stången

Midsommar natten skulle man plocka blommor av nio slag och
lägga under huvudkudden. Då skulle man drömma om den, man skulle
få.- Somliga gamla personer hade för sig, att de unga skulle baka
kakor av salt och mjöl och vatten. Dem skulle de äta på kvällen utan
att dricka något till. Sedan skulle de drömma, att någon kom och
gav dem vatten. Den skulle de få. De skulle visst ha två glas vatten
ijemter sängen. Och det var något särskilt om den som kom valde det
ena eller det andra, eller hur det nu var. Man blev så förfärligt
törstig, att man inte kunde somna. Det var mycket plågsamt.- En
del hade för sig, att man istället skulle gå upp om morgonen och

Midsommar-
orakel

302

ACC. NR M. 1947:264.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

titta sig i spegeln. De skulle då få se den i spegeln, som de skulle få. Man fick inte kasta ut badvattnet, som man hade tvättat ett nyfött barn i. Det kastades genom golvet. Och först kastade de ett kol i vattnet, innan de slog ut det.- När det kom tattare och sådana, fick man akta sig, så att de inte fingo se barnet. Annars blev det sjukt.- Kvinnor, som hade fått oäkta barn, fick inte heller se på nyfödda barn, annars kunde dessa få horskirven. Hade det i alla fall inträffat, skulle man be en sådan kvinna om en klädestrase eller något dylikt, som man skulle lägga på barnet.- När man hade ett sådant barn i huset, skulle man alltid ha eldbränder till hands och kasta efter dem, som man ej ville ha att se barnet.- En kvinna, som hade fått barn, fick inte visa sig ute, innan hon varit i kyrkan. Det är bara en tjugo år sedan, som folk här inte ville umgås med kvinnor, som fått barn och ännu inte varit i kyrkan.- Innan man bar av med barnet till dopet, skulle man upp med dem på taket ett stycke, för att de inte sedan skulle bli rädda för att krypa i höjden. - Dopbarnet skulle ha en liten peng i lindekläderna.- När prästen vid dopet läste bönerna, skulle gudmodern läsa tyst efter, så att barnet skulle få lätt att lära.

När de gamla gummorna hade ont i huvudet, smorde de in hjässan med smör. Så drog de i några hårstrån, tills det knäppte till.- "Nu gick hjässan opp", sade de. "Nu är huvudvärken borta." Den första myrstacken, man såg på våren, skulle man klappa på med flata handen, och så skulle man slå sig med den handen i pannan,

302

Födsel

303

Folkmedicin

så skulle man inte få huvudvärk det året. Man skulle då också lägga några pinnar på myrstacken och hjälpa till att draga.

När man hade håll, skulle man fila litet järnfilspån av en hållhake och blanda ihop det i vatten och mjöl till en liten deg att ge den sjuke.

När man fick bölder, skulle man stryka variet på en klut och gå ut i skogen och klyva hål i ett träd och stoppa in kluten där. Men kom det sedan någon och fällde trädet, så fick han bölderna.

Hade man vårtor, så skulle man ta ärter i handen och hålla den bakom ryggen och gå baklänges mot en brunn. Man skulle räkna så många vårtor man hade, och så många ärter skulle man kasta ner i brunnen. Sedan skulle man gå tillbaka rakt fram utan att vända sig om.- Mot vårtor kunde man ävenså ta en potatis och stryka med den på vårtorna och lägga den under en sten. När potatisen sedan hade ruttnat, var vårtorna borta.

Hedda i Skogen kunde bota emot gulsjukan. Hon hade färgat trådar gula och med dem mätte hon alla leder på den sjuke. Hon slog en knut för var led. Under tiden mumlade hon något. Så delade hon tråden i två hälfter. Den sjuke skulle äta upp den ena hälften, och själv tog hon med sig den andra.

Käringarna hade mjölkharar, som mjölkade korna i betena.

I Värnamotrakten hade de gamle för sig, att, när man hade köpt ett par oxar på marknaden, skulle man ta en tre, fyra tagel av rumpen på var oxe och lägga ner dem mellan bladen på sin fällkniv

303

304

Folkmedi-
cin

Mjölkharar

305

ACC. N:R M. 1947:266.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och ha den under huvudkudden en natt. Då skulle sedan inte oxarna le-
das utan trivas bra hos sin nye husbonde. Man skulle också köra dem
tre gånger "anskös" (*angst*) runt om en jordfast sten.

305

I Voxtorps socken berättar man, att det var en man, som sent
en julkväll kom och gick förbi Trollaklippa. Vägen slingrar där tätt
intill berget, och på den andra sidan vägen ligger en sjö. Just, som
han gick där förbi, hörde han, hur det ropade ur sjön: "Hu, Huu!"-
Han kastade då sina vantar i sjön och ropade: "Fryser du? Här har du
mina vantar." Bitti följande morgon var han på väg till julottan. Då
han red förbi Trollaklippa, märkte han, att han kommit ut för tidigt
på julnatten. Trollen voro ännu i rörelse. Han såg, hur hela berget
stod på guldfötter. Trollen sutto därinne till bords och spisade. Han
red närmare för att se bättre. Trollen ropade på den, som passade upp
vid deras bord. - "Du Vita, skänk hit!" - Hon fyllde då dryckeshornet
och skyndade fram till dem med drycken. Han ropade då på samma sätt,
där han stod på vägen: "Du Vita, skänk hit!" - Hon kom genast ned på
landsvägen och räckte honom det fyllda hornet. Han tog det och kastade
innehållet över axeln. Några droppar träffade hästen och svedde av hår-
ret. Han kastade om hästen, och med hornet i hand red han i sporrstreck
mot kyrkan, så fort hästen kunde springa. Då ropade trollen på Enfotan,
och den, som kallades så, kom efter ryttaren. Just som hon hann upp
honom och högg tag i hästens svans, hörde han, hur en röst från sjön
ropade: "

"Ljungby
horn"

306

ACC. NR M. 1947. 267.

"Du vantavän, du dåre!
Rid utav vägen den håre!
Och rid uppå åkern korsåde!
Annars tar de livet utå'de."

Han red upp på åkern, som var upplöjd härs och tvärs, så att plogfårorna gick i kors. Där kunde trollen icke följa honom längre, och han kom fram till kyrkan oskadd. Och där står hornet än i dag, säger de.

Skogsfrun såg man ofta förr. Vi voro ute här en gång några stycken. Vi sågo henne inte alla. Men ett par av oss såg henne. Hon dansade på en tuva, och hennes långa hår fladdrade.- I Värnamotrakten berättar de om en skogsvaktare, som skulle möta en annan karl ute i skogen, där de skulle avverka timmer. På vägen till mötesplatsen skulle han gå över en å. Just vid övergången över ån tilltalade skogsfrun honom. "Vem tror du jag är?" sade hon. Han blev arg och svor till och sade, att han ej kände henne.- "Ja, men jag har gått här i femton år och fredat dig för eld och brand i dina skogar," sade hon. Han blev alldeles förfärad och var inte sig själv, när han sedan träffade den andre.- Hon skulle ha sett rysligt bra ut, skogsfrun.

Här uppe i trädgården har folket sett vitklädda älvor dansa. Älvor
I smedjan här på gården hade de en tomte, som arbetade om

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

307

"Ljungby
horn"

Skogsfrun

308

Älvor

nätterna.

Längre upp vid ån, som rinner förbi Ryfors, låg det en kvarn. Ibland hände det, att kvarnen stannade mitt i natten, fastän det var fullt med vatten. Den gamle mjölnaren brukade då kasta en peng i strömmen. Det slog aldrig slint, att det ej då kom i gång igen. Det räck åstad precis, som slanten kom i vattnet.

308

Tomtar

Nybron nere vid Stråken, där vägen till Mullsjö går över sjön, har en dansk krigshär byggt. De var på väg till Jönköping och kom inte över sjön. När de gick förbi häruppe rev de då ned en ladugård, som stod här. Den släpade de med sig ned till sjön och byggde bron av. Och på den tågade hären över.

Historiska
sägr

Mitt ute i Stråken intill Nybro skall det vara nedsänkt en kittel med pengar. Runt omkring växer det näckrosor i en stor grupp. De skulle ne gång försöka taga upp den skatten. De rodde dit i en eka och skulle draga upp kitteln. De lade den alldeles uppe vid båtkanten. Men i detsamma tittade den ene av dem uppåt bron och såg där ett par tuppar, som drog ett halmlass. -"Nej, ser du vad som där kommer!" ropade han till den andre. Då sjönk kitteln med en smäll till botten, och sedan har ingen försökt.

309

Skatt

"Habo" betyder "Ha-bock". Det kommer sig av, att när de först började bygga kyrkan, revs allt ned på natten, som var uppbyggt på dagen. De förstod då, att de byggde på galet ställe. De tog då en stock från byggnadsstället och lade över ett par bockar. De fick sedan löpa. De kastade av stocken, där kyrkan nu står. På så vis bestämdes platsen för kyrkan.

ACC. NR M. 1947:269.

"Bodragen" kan dra rikedom. Det är de breda band av små, små kryp, som hänger ihop, som man ibland ser krypa på marken. Går bodraget åt huset, får man rikedom, annars tvärt om.

När grågässen far, blir det ombyte i vädret. Kommer de från norr, drar de snön efter sig.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

310 —

Härmaskar

Väderleks-
märke

ACC. NR M. 1947:270.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

De gamla gummorna på ålderdomshemmet i Norra Unnaryd äro allt för gamla, för att man skall kunna få några upplysningar av dem. Ett par gummor lämnar några torftiga svar:

310

De skulle doppa i grytan vid jul, då de kokte grisahösen. Far själv skulle skära till. Jul

De hade en vit fäll under taket vid jul, och mitt över bordet hängde en krona av halm.

När jag var barn, bäddade vi i julhalmen, Vi lågo där på natten. De döda skulle komma igen på julnatten. Det talte gamla fru Eriksson om.

Den, som är flintskallig, den är rik. Men vill man ha håret igen, skall man bita i täcket, när man stiger upp. Flintskallig

Några drängar i kyrkbyn i Norra Unnaryd berätta en kväll, då de kommit samman, vad de hört av de gamla: 311

Så många rimfrostdagar som det blev i advent, så många yrvädersdagar skulle det bli på vintern. Väderleksmärken

De gick och lussade förr, liksom de kan göra än i dag. De började på kvällen eller tidigt på lussenatten och höll på till på morgonen. De hade spökat ut sig och sotat ned sig, så att ingen kände igen dem. De gick från stuga till stuga och söp brännvin. Lucia

Till jul klädde de sina stugor. Det var sådana där gamla ryggåsstugor. De spände upp en duk av vit drällväv från den ene väg- Jul
(takduk)

ACC. NR M. 1947:271.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gen till den andra, där taket började. Duken räckte inte över hela stugan. De spändes upp framme i stugan över bordet. Mitt över bordet hängde de upp en krona av ståltråd, som de virat med färgat papper. En sådan krona har de kvar ännu på ålderdomshemmet, (Se fotot sid.322.) Här och där på spikarna i hörnen och på en del ställen på duken hade de fäst lingonris.

311
Takkrona

På julafton skulle djuren ha var sin halmkärve. De talade om, att det var bra mat de skulle ge dem då. Men en nek var ju det sämsta de kunde lägga för dem.

312
Jul
Husdjuren

På julnatten skulle de vaka till midnatt. Då skulle julljus set dansa. De hade satt det i en kopparbunke. Det skulle brinna hela natten.

Julljus

Vid påsk klädde de ut sig till påskkäringar. Påskafton sköt de och gjorde stora eldar. Det gör man litet än. Men det var mera då kunde man stå här uppe och se eldarna lysa överallt, så långt man såg längs Nissan.

Påsk
förr.
Häxor
årseldar

Om det var torrt på långfredagen kunde de lika gärna köra gödseln åt sjön, sade de, som att breda den på åkrarna. En så dålig sommar skulle det bli.

tydor

De räknar från den sjätte april. Det är den trettonde veckan. Från den 6:te april räknar de baklänges. När det kom till den trettonde april gick den tolfte veckan in. Den sjätte veckan var såveckan. Då skulle de så. De skulle börja vid Ture, Tyke och Mariana.

ACC. N:R M. 1947:272.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

De fick inte göra någon kringgäring i påskveckan. Ingenting, som gick omkring. De fick t.ex. inte spinna.

Kring—
gäring

För att de skulle få lättare hålla rent, skulle de påskdagen på morgonen skynda sig att städa och sopa och kasta in litet av soporna på grannens gård.

313

Soporna

En dag i påskveckan skulle de släcka elden i spiseln innan det blev mörkt. Ju tidigare de fick färdig den dagen ju tidigare fick de sedan arbetena färdiga under sommaren. Inbärgningen och sådant.

Midsommarnatten skulle de gå till ett ställe, där två vägar skär varandra, och sätta sig där, så skulle de få se kärestan. De skulle också plocka nio slags blommor (andra säga sju slag) och sova på, så skulle de drömma om henne.

Midsommar-
orakel

Man skall tvätta sig i jättegrytorna och samtidigt kasta en slant eller en hårnål i. Då skall man ej få utslag. Jag minns så grannt, hur vi för en tjugo år sedan sprang och vittjade de där källorna.

Källor

För många år sedan reste de majstänger på slätten vid Unnaryd. De virade den med grönt, kransar och granris.

314

Majstång

När de var på ängarna och slog och kom till sista hörnet, sade de, att de skulle ta haren. Alla ville at det sista hacket. Då tog de haren.

Ta haren

Min far talade om, att han och en bössesmed var ute och jagade. De fick se en trollhare, som de sköt på, så att han gick i trasor. Men han höll på att inte bli död ändå. När de närmare fick se

Mjölkharen

ACC. N:R M. 1947: 273.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på honom var han alldeles vanskaplig. Det var bara stickor och sånt. Det var en gumma i en backstuga därintill, som hade använt den till mjölkhare.

314

Uppsäga
rättor

Jag hörde Grimsson här tala om, att han hade sett, hur de uppsade rättor. Han tyckte det var rent ohyggligt att se, hur de marscherade bort. Det var en, som reste omkring och hade till specialitet att uppsäga rättor.- Men det var väl lögn, när de sade, att de uppsade dem. De lade väl ut något gift, när ingen såg det. Och det var väl det, som rättorna blev rädda för.

315

Gamle Anders i Kullbo kunde bota förgjorda kreatur. Han hade för sig, att det var en lajer gubbe eller gumma, som hade förgjort dem. Han hade ett pulver, som han lade i ett papper. Det kallades "puta", och det bands på kreaturens svansar, när de voro förgjorda.

Förgjord

"Putta"

Fina var en klok gumma. Hon skulle bota en gammal gumma, som hade slag. Hon sade, att hon var förgjord. Hon ordinerade, att de skulle ta byxorna av en karl, som varit galen efter fruntimmer, och koka. Det skulle de sedan ge den sjuka att dricka. Men de fick visst inte tag i några sådana byxor, utan de fick nöja sig med en väst.

Folkmedicin

Kristina på Lyckås blev gastkramad för några år sedan. Det fick Fina i Jära reda på. Det botade hon genom att bränna av gamla svavelstickor i halsen på henne.

Hade de finnar och bölder, tog de varet i en klut och lade

ACC. N:R M. 1947:274.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det i bösspipan och sköt bort det. De kunde även sätta in kluten i ett träd. Den, som sedan fällde det, fick bölderna.

Har man kreatur, som "äro ovana", det vill säga, om de hoppar över gärdesgårdar, skall man ta ett hagel, som varit i kroppen på ett djur, som hoppar, t.ex. rådjur, och ge djuret. Då skall det lämna sin ovana.

Vill man att flickorna ska bli kära i en, skall man slå ihjäl en orm och skära av dess tunga och smussla i flickans sko.

När de gått till nattvarden kunde de ha med sig en flaska, som de spottade vinet i. Gick de sedan till ett fruntimmer, skulle de ge henne några droppar av det, så var det inte farligt sedan, för då kunde det inte bli något.

För att bli styva skyttar skulle de ta med sig oblaten från nattvarden och skjuta på.

Det fanns de, som kunde "vita" fram fågel. De kunde få dem att sätta sig fullt på taket, om de ville skjuta.

Laddade de ett skott och tappade de ett hagel, var det nödvändigt att ta upp det och ha med i laddningen. Annars skulle de inte kunna råka. Det kallades "råkahagel".

När man säljer en ko, skall man rycka av den litet hår, innan man för av med den. och kasta i ladugården. Det har jag sett far göra.

När de fick av knäleden, när de slaktat ett djur, slog de

316

Profylak-
tisk magi

Kärleks-
medel

Friskytt

317

Slakt

ACC. NR M. 1947: 275.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

med den till benstumpen, som var kvar. Det finns gubbar, som gör än i dag.

När man slaktar ett djur och drar av huden, skall man bita i köttet, som darrar, så blir man inte mörkrädd.

Kvinnor, som gick med barn, fick inte närvara vid slakt eller se blod.

Blev en sådan kvinna skrämd, skulle barnet sedan få fallandesjukan. Så många veckor, som fostret var, då hon blev skrämd, lika många år efteråt skulle barnet bli sjukt.- Hade modern t.ex. blivit stungen av ett bi, då hon var havande, skulle barnet få fallandesjukan. Ty precis som ett bi, som har stungit, vrider sig, så bär de sig åt, som har fallandesjukan.

Inte heller skulle de havande kvinnorna få se en hare med huvudet på. Då blev barnet harmynt.- Inte heller en yxa, som satt fast i huggekubben, ty såg de det, blev barnet harmynta.

Likaså fick de akta sig för att sticka något i barmen, för då blev barnen tjuvaktiga.

Om de stog vid spiseln och stekte nånting och det kastade upp flott i ansiktet, fick barnen födelsemärken.

Jag minns, när den gamle skomakaren här nere stängde till ladugården så väl, att hästen blev genomblöt om nätterna. Det var, för att maran red hästen, sa han. Han hade även satt upp fullt med liar i taket för att hindra maran.

Det var en liten gubbe häruppe, som brukade ligga i skogen

317

Slakt

Lyte

318

Maran

ACC. NR M. 1947:276.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och kola. Där hade han hjälp av bergafrua. Och när han ville ha lyse, följde lyktgubben honom. En natt, när han låg i kolkojan och sov, kom bergfrua och skrek på honom: "Mårten, milan brinner!"- "Ja, sköt du milan!" sade han. "Så skall du få ett kolafat med kol." Och sedan sov han lika lugnt. När kolen sedan var färfiga, satte han en natt ut de utlovade kolen, som försvann.- Han bad en gång lyktgubben, att denne skulle följa honom över mossen, så skulle han få halvanan styver. Lyktgubben följde honom också och lyste honom på vägen. Slanten kastade han sedan i en enbuske, och morgonen därpå var där så uppskrapat.

318

Skogs-
rå

Lyktgubbe

319

Näcken talade de gamle ofta om. De brukade krypa under bron, som går över ån häruppe, och spela för att lura folk, att det var näcken.

Näcken

De, som hade tomtar, fingo det bra. De hörde ibland tomtarna arbeta åt sig.- De talade om, att det var på ett ställe de såg tomtar, som slet åt dem. Men de såg, hur ynkligt och trasigt han var klädd. Till tack för hans slit, sydde de en liten kostym åt honom och kastade ut. Han tog den, men sen gjorde han ingenting mer. Han tyckte, att han hade blivit för fin att arbeta.

Tomtar

Skam ville ha någonting av en bonde. I gengäld skulle Skam hjälpa bonden med något. De bestämde att Skam skulle hjälpa bonden med att slå en äng. Bonden sade till Skam: "Du ska gå före!"- Men Skam ville gå efter, för han ville inte arbeta så hårt. Då gick bon-

Lurad
djävul

ACC. NR M. 1947:277.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den med på det. Men han var finurlig. Han började mitt i ängen och gick runt i mitten och slog. Då fick Skam slå väldiga stråk omkring sig. Han blev så svetter. Skam blev glad var gång bonden tog fram vispstickan och vispade lien. Det kallas här att "fubba". Då vann han i te grand på bonden. Var gång han kom för långt efter, sade han: "Fubba bonne! fubba bonne!"

320

Lurad
djävul

Skam har gråtit tre gånger. Första gången var, när han skulle bära hundra stavrar genom en gebacke (ett tätt skogssnår). Andra gången han grät var, när han skulle flå ett kalvahuvud på en halis med tre alapinnar. Tredje gången, när han skulle borra igenom en ekestubbe med en mulanavare.

Skam

Bellman var ute och gick en gång. Han blev nödig. Han satte sig och gjorde något. Just då kom det några fruar och skulle gå förbi. Han passade på att lägga hatten över. - "Se här har jag en liten fågel under hatten," sade han till fruarna. "Passa på att fånga den!" Han drog undan hatten, och fruarna satte fingrarna i.

Bellman

ACC. N:R M. 1947:278.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Foto. Julkrona av tagel med färgade pappersblommor. Taglen äro
hopsatta med vax. Kronan, som enligt ägarinnans uppgift hängt över
julbordet, upphändes i en tunn tråd och är så lätt, att den aldrig är
fullt stilla utan röres av minsta fläkt och tvinnar tråden oavbrutet
ömsom åt ena hållet och ömsom åt det andra.

321

Takkrona

ACC. N:R M. 1947:279.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Foto. Ljuskrona va metallröd med färgade pappersband, Norra
Unnaryd. Kronan begagnades endast vid julen och upphändes över
storebordet.

328⁹
Takkrona

ACC. N:R M. 1947 : 280.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Foto. Byggedocka, Norra Unnaryd.

323

När jag besöker kyrkbyn i Norra Unnaryd, håller man just Bygge
på att bygga en ladugård. Jag fotograferar byggedockan, som man kastat
undan i ett brädskjul och först ej vill visa. Man bjuder mig av ost-
kakan och rivosten, och samtidigt får jag några upplysningar:

När någon bygger här, skickar alltid grannarna ostkaka och
rivost och stora vetekransar, då man kommit så långt, att man reser

ACC. NR M. 1947:281.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Foto. Ladugårdsbygge, Norra Unnaryd.

324

taket. När man sedan har byggt färdigt, skall det vara byggekalas. Då måste man bjuda alla dem, som skickat förning.

När de skall till att resa taket, kommer de också med en byggdocka. Byggedockan har man haft vid byggena, så långt man kan minnas tillbaka. Några personer, som känner dem, som bygger, stoppa upp en figur av halm och sätter den på natten på bygget. När byggnadsfolket kommer på morgonen, står dockan där.- Ibland skall dockan föreställa en viss person, som man vill skämta med. En av dem, som nu bygger på vår ladugård, heter Dal. Hans fästmö heter Lufft. Den bygge-

Bygge

325

ACC. N:R M. 1947:282.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

docka, de satte upp här för några dagar sedan, skall föreställa henne. De ha också brytt Dal för en, som heter Emmy En. Och nu är det så, att byggedockan skall hålla en tygpåse i handen, där de har stoppat ner en näsduk och litet skräp och ett hopvikt papper. På papperet skall det stå något kvickt. Den här gången stod det:

Luften susar fram bland blommor och en.

Att följa med är Dal ej sen.

326

Bygge

En gammal soldat, Sjögren, Norra Unnaryd, berättar följande:

Hur fattig kojan än var, skulle det brinna ett ljus julnatten.

Klockan tolv på natten dansade lågan runt tre gånger.

De levde och bråkade som stollar, när de kom ut från kyrkan juldagsmorgonen. Alla ville först, ty den, som kom först hem, fick först inbärgat.

Julbrasan skulle vara av torr, fin björkved. Inga fick röra den. Var det sedan på morgonen en kulle i askan efter den, skulle någon komma till under året. Var det en grop, skulle någon dö.

Förr kunde man sätta ut middagslinjen efter Nordstjärnan. Det gjorde jag. Jag satte fast tre stakar i backen, så att de var i linje med Nordstjärnan. När solen sedan kom, så att skuggarna från stakarna var i linje, satte jag klockan på tolv. Men nu går det inte, ty middagslinjen är borttagen ur almenackorna.- Av de andra stjärnorna är det lätt att se Karlavagnen, som går runt omkring Nordstjärnan med hjulen emot den. Vidare "Tre vise män." Det är tre stjärnor, som syns i söder på vinterkvällarna. Och Vintergatan, som går över hela himmelen.

När man byggde ladugårdar förr, skulle man borra ett hål i tröskeln och stoppa ner en orm och slå en plugg i.

Man skulle ta en flädermus och sy in den levande i en klut och bära den på sig, om man ville, att en kvinna skulle tycka om en. Det var då omöjligt för fruntimren att stå emot.

325

Julotta

Julbrasan

Astronomi
och
kronologiOrm i
tröskelnKärleks
medel

Det där, som växer i sankar kärr och ser ut som klöverblad-
"trepote" kallar vi dem, om man hittar en sådan med fyra bläd på en
stjälk- en "fyrpote"-, så skall man torka den och mala den och lägga 327
pulvret i ett litet bröd och ge den de ville ha.

När man hade köpt ett kreatur, skulle det ledas avsyls kring
en jordfast sten, så skulle inte kreaturet ledas.

Om en människa leddes vid så skulle hon gå och tvätta sig
i nordrinnande vatten.

De satte en kniv eller lie över dörren till ladugården, när
kreaturen skulle gå ut, för att skydda dem mot onda andar. Förgöring

När man stämde blod, så tog man en pinne, på vilken det fick
falla några droppar av blodet. Så slog man in pinnen i ett pinnhål Folk-
i ett "gap" (genomgången i en gårdesgård, "led"). Men man fick inte slå medicin
in den för hårt. Då stämde man för hårt.

Hade man bölder, tog man av dem och stoppade en pinne i det 328
där. Så gick man till en björk och tog bort tre flisor under nävern
och slog in pinnen.

Det fanns här en mila, som skötte sig själv utan att kola- Mila
ren hade besvär. Det är säkert det. Det var en gråklädd gubbe, som
skötte den.

Det var en jätte häruppe, som hade kastat stenar mot kyrkan. Jättar
En sten kom inte fram, den föll ned på Svenssons gårde. Men en annan
råkade själva klockstapeln och kastade ut klockan, som flög bort i en

ACC. N:R M. 1947:285.

skogssjö. Man skulle sedan försöka lyfta upp klockan. Men det var blott två tvillingoxar, som uppfötts vid bara mjölken, som skulle kunna lyfta dem. De uppfödde på det sättet två kalvar. Men en gång tyckte karlen, som fodrade dem, att det väl ej var så noga. Han gav den ene kalven en skvätt vatten i stället. När de sedan spände för oxarna och skulle ha skatten upp, sviktade oxen, som en gång hade fått vatten. Ur vattnet hördes en röst, som sade:

"Vasskalven knäar sig."

Då sjönk klockan, och sedan har ingen lyft den.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

328
Skatt

ACC. N:R M. 1947-286.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På en obanad och eländig skogsväg når ^{man} fram till den lilla byn Remna i Norra Unnaryd. Jag frågar en av bönderna om upplysningar angående hans by. - "Det är bäst att gå in till den gamle Andersson, som är vår ålderman", säger han. Jag vänder mig till gamle Svenning Andersson, som är den äldste invånaren i byn, och får av honom följande upplysningar:

Hela Remna är tre fjärdedels hemman. Det är en bonde för var fjärding. Remna brukas alltså av tre bönder. Av dessa har en flyttat ut på de sista tre åren och byggt ladugård och boningshus härnere på gårdet. Men det har förr bott sex bönder i Remna. I stugan åt norr och i stugan åt väster har det nämligen varit två hushåll. De båda stugorna stå nu öde. Stugan åt norr övergavs först. Den brydde vi oss inte om att måla, när vi sedan målade de andra tre röda. Den är fortfarande omålad, och nu är den nästan nedfallen.

329
Släktby

ACC. N:R M. 1947:287.

Plan över Remna, Norra Unnaryd.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

330 —

Vi ha alltid haft hoparbete, fast hushållen ha varit var sina. Ladugården är nybyggd på 1860-talet. Förut låg ladugårdbyggnaderna här och tvärs nere i söderbacken utan någon ordning.

331

Det skall ha varit samma släkt, som ägt Remna⁺ i tvåhundra år. Ättsaga
När jag var pojke, hörde jag min farfar tala om dem. Han mindes, att de suttit här sedan 1600-talet. Jag kan nu inte påminna mig, vad han berättade. Men det skall ha varit två, som hette Lars. Store-Lasse var så fint på't, att han skulle sitta framme vid storebordet och äta, till och med om han inte hade annat än kål. Det skulle ha varit en med de äldste. Lille-Lasse levde ungefär samtidigt. En, som bodde här, hette Jae'n. En gång, då han låg och vilade sig i skogen, kom Hultafrun här uppe från hultet fram till honom och sade: "Nu ska' du gå upp!"- Hon tyckte, att han låg för länge, ty hon var mån om, att det skulle göras något på gården. Hon bodde borta i Bockberget. Men en gång kom det en och tog'et ifrån slakten. Han tog hela Remna. Men han satt här bara i sex-sju år. Han slog på förfärligt stort. Han hade hundra drängar för att slå höet på ängarna. Men han rådde inte med att bärga in det. Utan det låg och förstörde sig. Han sköt sig sedan.

⁺Gubben säger "Remina".

ACC. N:R M. 1947:289.

Foton. Mangården, Remna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

332

Boningshuset öster om gårdsplanen.

ACC. NR M. 1947: 290.

Foton. Boningshuset väster om gårdsplanen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

333

Interiör från västra stugan.

Här i socknen klädde de på Lusse förr ut en flicka till Lucia och en pojke till lussegubbe. De gingo hela natten i gårdarna och fullt med folk var med dem. Sista gången de var uppe här i Remna var för en fyrtio år sedan. De kom då ner från Haraldsbro. Lucia hade ljus på huvudet. Lussegubben var utklädd, så att trasorna hängde och dinglade om honom. De kom på natten strax, som vi hade lagt oss. Det var mycket folk med. När vi öppnade, var det, som de strömmade in. Sedan följde de med från varje gård de kom till. Här gick de också upp och följde med. De, som kom, hade brännvin med sig. De hade också en kringla, som inte var annat än ett avfilat baggahorn, som såg ut som en kringla. Det skulle de bita i, när de tagit supen.

334

Lucia

Förr tog de in halm och bredde på golvet till julen.

Julhalm

De hade också ett ljus brinnade hela julnatten, och mitt på natten snurrade det runt. De skulle hänga för fönstren, ty om rovdjuren såg skenet från julljuset, tog de kreaturen på sommaren.

Julljus

De kampades hem från kyrkan efter julottan. Ty den, som kom först hem, skulle sedan på sommaren få först avslaget.

Julottan

335

Sjätte april gick trettonde veckan in. Då började man veckräkningen. Jag hörde aldrig, att de talade om någon räkning längre än till sjunde veckan.

Första maj skulle de dricka mærg i bena. Jag kan inte påminna mig, att de då skulle äta ägg. Men det skulle de göra vid påsk.

Valborgs-

mässan

Här uppe i stugan bodde gamla Anna. Påskafton på kvällen

Häxorna

ACC. N:R M. 1947: 292.

ritade hon ett kors över dörrarna både på boningshuset och ladugården.
Det var för att inte käringarna skulle ta något.

Nere i Hösabo steg gumman upp någonstans och skrek: "Så långt 335
som detta rop höres, så är sanket mitt!" (Sanket, det var smöret efter Häxorna
korna). Det var påskafton i solnedgången.

Långfredagen skulle de ha så hemskt med stryk.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Långfre-
dagsris

ACC. N:R M. 1947:293.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När jag kommer till Stora Hökhult, N.Unnaryd, skall man dagen därpå ha begravning. Mitt för trappan till boningshuset har man rest sex metershöga granar och emellan dem barrat ett kors. Där skall kistan stå under begravningshögtidligheterna hemma, upplyser man mig om.

Teckning.

336

Dödstro
och
dödssed

Jag frågar den 70 årige Justus Johanson i Nybygget , Stora Hökhult om upplysningar. Han berättar:

De ha alltid här i trakten, så vitt jag vet, barrat ett kors och rest granar omkring, där de skulle ställa liket under begravningen. - De brukade också barra på vägen utanför gårdarna, då liket skulle fara förbi. Men de barrade endast jämt över vägen, inte i form av några figurer.

Vid bröllop satte de upp granar vid grindarna och längs de

337

korta vägarna från landsvägen upp till gården. Man brukade också sätta upp en äreport på fyra stolpar vid gården. På stolparna och emellan klädde man med granris och annan grannlåt. Ibland hängde de upp lyktor, vari de utskrivit brudens och brudgummens namn. De ställde också upp granar, som de skalat hela stammen utefter och blott låtit behålla toppruskan.

När någon skulle dö, kunde de, som var i syne, se likfärden. Det är verklig sanning. De såg då hästarna och dem, som var med och gick, och hela likståten. Det kunde man se ett helt år innan dödsfallet. Jag har själv sett det. Det var här nere på vägen. Jag såg kistan och alltihop. Men jag gick omkring, för går man rakt igenom skocken, får man stryk. Men det är blott ifråga om dem, som ser det. De, som inte ser, kan gå igenom skocken utan fara.

En del rådde inte med att dö. Då fick de lov att flyttas. De ville kanske flytta själva.- Det var ett bestämt ställe, förståsse, där han skulle dö.

Jag hade en gång bölder i nacken. Då drog de fram mig till en död och strök med hans hand över det onda. Samtidigt fick man lov att säga tre gånger: "Tag mitt onda med dig åt graven!"

De brukade förr lägga ner något i kistan till den döde. Den, som hade begagnat snus, skulle ha en snusdosa. De, som hade tyckt om brännvin, fick det.- Men det var ju därverk och hedendom.- Man skulle också lägga en bok i kistan. Den skulle följa med i graven, för att det ej skulle spöka.

337

Dödstro
och
dödssed

338

ACC. N:R M. 1947:295.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När ett lik gick från gården, skulle de stå och se till, vem i följet, som sist lämnade huset. Från de gårdar eller byar, han var, skulle någon dö härnäst. Var det ett fruntimmer, som gick sist, så var det ett fruntimmer, som skulle dö. Annars en karl, om det var en karl, som gick sist.

338

Dödstro
och
dödssed

Man fick lov vara försiktig, när man gick hem från begravingen, så att man inte förde någon jord med sig från graven. Ty gjorde man det, skulle man bli sjuk.

De kunde också ta hem ben från körgårn och göra något med. Men då fick man lov vara försiktig, för då kom människan, som man hade hämtat benet av och spökade.

Jag vet, att Erik i Bonstorp, som lever än, har sett döda, som har något, som måste uppenbaras för prästen. Det var hans svärfar och svärmor, som inte hade levat rätt. Då kom de till honom och bad, att han skulle gå till prästen och säga det. Han sade icke, vad det var.

339

De, som inte voro döpta, och självmördare skulle bara sättas ner i jorden, utan att det kastades jord på dem. I Bonstorp ligger självmördarnas gravplats norr om kyrkan.

Vid Lusse gick det till så, att de klädde ut en flicka till Lucia Lucia. Hon hade en vit dräkt och en förgylld papperskrona med sex ljus i. Ibland var kronan av vitt papper. Hon hade också några band på klänningen. Hon hade två tärnor att följa sig. I början var det inte många, som följde med dem, men allteftersom de gick i stugorna, blev

ACC. N:R M. 1947:296.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det snart flera. De hade spelmän med. De dansade och drack brännvin i var stuga. Det hände, att gubben och käringen sprang upp i bara särken. De började att gå på kvällen och höllo sedan på hela dagen. Där gick de och spanderade. Det var i Bonstorp, där jag är född.

340

Lucia

Vid jul hade de lite konster för sig. På julkvällen skulle de göra brasan av grov björkved. Det kunde hända, att det var rent som spår efter kreatur i askan på morgonen. Då skulle det bli otur med kreaturen det året.

Julbrasan

Då de satt och åt julkvällen vid nio eller halvtiotiden, skulle någon gå ut och titta in genom fönsterna. Om han då såg, att en av personerna, som satt därinne inte hade någon skugga, så skulle han dö under året.

Julvarsel

Vid jultiden kunde de busta upp döda. Det var en, jag kände, som kunde det. Det tillgick så, att det var en, som bustade med en liten hammare på ett lock inne i stugan julnatten. Det skulle bustas vissa slag, så att det blev vissa bokstäver. Skulle den, som bustade, busta fram en, som t.ex. hette Justus, så skulle han först busta a, b, c, d, e, f, g, h, i, j. Han slog alltså ett slag för var bokstav i alfabetet, tills han kom till ord med j. Sedan skulle han busta fram till u och så vidare. Det tog en farlig tid. Både namnet på den döda och på gården, som han hade bott på, när han levde, skulle bustas. När han till slut hade bustat ut namnet, kom den döde in. Det var en person, som stog utanför under tiden. Han skulle kunna se, när den döde kom i förstun.

Mana up
döda

341

ACC. N:R M. 1947:297.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid jul brukade de ibland klä ut en liten gossa i röd topp-
mössa. De sade, att det var jultomten.

Jultomten

Jag minns, när vi hade såkaka. Det var en av jullimporna,
som gömdes till våren. Då delades den ut till både folk och kreatur,
när vi skulle göra våren och börja så. Det var alla kreaturen, som
skulle få av den. Inte bara dragarna. Och allt folket skulle ha av den.
Det var så hårt, att det knappt stod att äta. Det var i maj man skulle
äta såkakan.

341
Såkaka

Trettonde veckan började veckeräkningen. Det är sjätte
april. Första sommarnatten räkna vi den 24 mars. Andra sommarnatten
är sjätte april. Blir det frost och fryser första sommarnatten, så
skall det frysa i trettio dagar. Det froster behöver dock ej komma
genast efter, utan det kan också komma längre fram på sommaren. Men
fryser det andra sommarnatten, så skall det bli frost i fyrtio nätter.
Håller det då inte på att frysa i fyrtio nätter i rad, utan det blir
uppehåll, så blir det skadafrost.- Om de sådde den 28 och 29 april,
på Ture och Tyke, så skulle de få äring. Det är tionde veckan.- De
skulle börja fiska och meta Kristi himmelfärdsdag. Förr var det inte
lönt att försöka.

Vecke-
räkning

342

Långfredagsmorgonen skulle de piska varandra med ris. Det
kunde hända, att de gjorde i min barndom.

Långfredag^s
ris

De hade för sig, att påskkäringarna reste. Det var dymmel-

onsdan de skulle stryka kors med ett eggjärn över alla gluggar i ladugården, så att inte påskkäringarna skulle komma in där. Spjället skulle också stängas på kvällen dymmelonsdan och påskafton. Käringarna för till Blåkulla, där de hade kontrakt med Satan.- Det var en gubbe, som sköt på en påskkäring, som for över hans marker, Hon hade ropat:"Alla konytter- i mina bytter!"- Hon skulle då få allt samket från hans kor. Hon föll ner, så att han kunde tala med henne. -"Skit i di bytta, Karin!" sade han. (Hon hette Karin). Sedan rådde hon inte med att ta något från honom.- De fick lära sig i Blåkulla att mjölka ur strumpeband. De hängde upp sina strumpeband i lagårdarna och drog i dem, så kom det mjölk.- Det kunde synas, vilka som var påskkäringar. De hade en liten blå fläck på ögat. Dem fick man lov vara sams med. Trätte man med dem, kunde de göra en mycket ont. Jag har sett en påskkäring, så jag vet, att det är så.

342

Häxor

343

Första maj skulle de ha lite bjudningar. De bjöd varandra till sig och söp. De skulle dricka mærg i bena.

Valborgs-

Midsommar hade de majstång. Det var en reseligt lång gränstång. Tjugo meter eller så. Den var omålad. Men skalad och vit. De virade stammen med grönt och hade kransar i. Stången var slät och hade inga tvärstänger. Men några kransar hängde och dinglade.

Majstång

På midsommarnatten skulle ungdomen gå midsommargången. De skulle gå in på kyrkgården klockan tolv och möta den de skulle få.

Midsommarafton på kvällen skulle också en hel hop med ung-

Maj i by

ACC. N:R M. 1947: 299.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

dom gå till skogen efter gröna kvistar och sätta utanför på stugorna vid dörrarna eller var de kunde fästa dem. Även på grindarna till gården skulle lövkvistar sättas. Och i ladugårdarna, särskilt vid dörrarna. De, som gick på det sättet midsommarnatten och satte gröna kvistar kallades "lövare". Jag minns, när det kom lövare till oss. Vi bjöd dem på kaffe. Lövaren gick ut sent på kvällen och fick gå till frampå ottan, tills de tyckte, att de hade lövat upp tillräckligt utanför stugorna. De voro alltid flera ihop, när de gick. På en del ställen bjöd de dem, men inte överallt. De kunde komma ut och bjuda dem en sup. Det var både pojkar och flickor, som gick och lövade. De sjöng visserligen ganska mycket, när de gick. Men inte någon särskild visa. Och inte precis, när de stog utanför dörrarna.

Här var en arrendator i Kanstorp. Han hade tomte, för han hade alltid gott om det. Tomten hade dragit till honom från grannarna.

Vi kolade härute i en mo. De hade för sig att det fanns bergafru där. Det vete då masen om det inte också gjorde. Jag har själv hört det.- Det var en gammal man, som också låg därute och kolade vid Kolabo berg. Det var en gubbe, som kunde skjuta så mycket, han ville. Både harar och fågel. Det var en bergafru, som hade lärt honom det. Men han slapp henne aldrig. Hon kom fram och talte vid honom och blev efterhängsen. Då var det en annan bergafru, som sade till honom: "Jag skall lära dig att skjuta henne."- En gång en

344
Maj i by

Tomtar

Skogsrå

345

ACC. NR M. 1947:300.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

jul träffade han henne. Han bad, att hon skulle tvätta hans strumpor. Som hon stod vid en liten å och tvättade hans strumpor, sköt han henne, så hon damp. Då sade hon i detsamma: "Detta hade du ej skull-at gjort."- Bergafrun brukar gå i skogar och skratta åt folk. Det har jag själv hört.

345
Bergafrun

Min farfar var speleman. Han skulle ha lärt sig av näcken. Hur han hade lärt sig det av honom vet jag ej. Men han hade lärt sig så möe, att när han satte till att spela näckepolskan, så begynte stolar och bord och soffor att springa runt i stugan. När de kom långt fram på näckepolskan, så fick de lov springa fram och ta ifrån honom stråken. Det är många, som har hört näcken spela. De fick lov lära sig stämma fiolen efter hans uppgift, om de ville lära sig spela hans polska.

Näcken

346

En gubbe här talade om, att han en gång satt här nere och metade. Då kom det en liten gubbe och sprang ikring honom. Gubben sade: "Om du vill ge mig dina vanter, så ska du få så mycket fisk, som du kan rå med att bära hem." Det skulle varit näcken det.

Vatten-
väsen

De kunde tala om, att trollen kunde ta små nyfödda barn och lägga sina istället. Det var bortbytingar man då fick. Det var ett barn, som det blev så med. Det barnet, det då fick, var inte riktigt. Det metade i sig så mycket det fick. Modern blev lärd av en trollkvinna att elda ugnen och ta barnet och låtsa, att hon skulle putta det in i ugnen. När hon gjorde det, kom i detsamma

Bortby-
tingar

ACC. N:R M. 1947:301.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

trollet i dörren. Hon tog då sitt eget barn.

När ett barn var fött, skulle man lägga krut och svavel i vaggan, så att inte bergatrollet skulle rå med att ta det. De tog glöda i ett fat och drog värme ikring vaggan tre gånger. När prästen hade gett barnet namn och det var kristnat, rådde ej trollen med att ta det.- Modern skulle ha revstickor (tändstickor) på sig. Och krut och en del annat. När hon skulle gå ut, fick hon ta en liten sissare på sig, innan hon vart kyrktagen.- På de gamla golven hade de små luckor borta vid spiseln. Igenom dem slog de ut vattnet, som de tvättade barnen i, innan de var kristna.

Det gick käringar, som kunde bota mot skirvan.

Många hade för sed att lämna en nek i laden, när de tröska- de. Då skulle det inte tryta för dem, och nästa års skörd skulle bli rik.

347

Födelsel

Skärvan

Skörd